



Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 89.

HASTINGS.

Aperira. 1928.

HE MIHI MO TE RA O TE ARANGA.

KI aku tamariki o te iwi Maori,

Tera koutou katoa. Ko aku mihi ki a koutou mo te wa o te Aranga. ma ta koutou pepa e mau atu ki a koutou i o koutou marae i o koutou whare.

Tera ahau e tae ki Nepia a te Ra o te Aranga, ki te Whare-karakia Nui (Cathedral) o te tatou Pihopatanga. Ahakoa kei waenganui ahau i oku hoa pakeha e whakahaere ana i nga karakia i nga Hakarameta. ko oku whakaaro, me oku inoi, tera e puta haere atu ki a koutou ki te iwi Maori. Kia whiwhi tahi tatou ki te ngakau hari i tenei wa o te Arangi, i whakamaharatia ai e tatou te Ora tinana i tenei ao, te Ora wairua a muri nei, te Ora hoki mo "te hunga katoa e moe ana i roto i a ia."

Kia mahara ano, me na runga atu i te mate-ki-te-hara, ka whiwhi ai tatou ki te oranga tonutanga. Ko te kupu nui o te Aranga, me matua mate, ka whiwhi ai ki te ora tonu, ki te ara tahi tatou me te Karaiti, me matua rapu nga mea o te rangi te wahi e noho mai nei a te Karaiti.

Ko te tumanako me te inoi o to koutou matua i roto i te Atuatanga, kia whiwhi katoa tatou ki enei oranga e kiia nei ko te Aranga mai o te hunga mate. Otira me matua mate ki te hara, ka whiwhi ai ki tenei ora tonu. I roto i enei ra o te Aranga, kia whakatata tatou ki a Ia, i mate nei, a i ara mai ano mo tatou i tenei wa. Kia awhina hoki tatou, tetahi i tetahi, kia hari, penei i nga Apotoro a te Karaiti i hari tahi nei i to ratou kitenga i te Ariki kua ara ake i te hunga mate, me ta ratou kupu:

"KUA KITE MATOU I TE ARIKI."

Heoi Ano,

Na to koutou matua,

Wm. WALMSLEY, Waiapu.

Rangitukia,

East Coast,

Maehē 9th, 1928.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300. Hastings.

756

TE TOA TAKITINI.

Aperira 1, 1928.

ATIRIKONATANGA O TAURANGA.

HUI A TE KOMITI TUMUAKI.

NO te Mane te 12 o nga ra o Maehe, ka tu te Hui a tenei komiti. ki a "Makahae" whare-runanga i Te Kahika takiwa o te pariha Te Puke, Bay of Plenty.

Ko nga mema enei i tae mai:---

Atirikona Tiatetene, Tiamana.

Rev. Manihera Tumatahi me Tiakiawa o Te Ngae Pariha.

Rev. E. M. Te Tikao me Wiremu Kingi o Ohinemutu Pariha.

Rev. W. Te Waaka o Whakatane Pariha.

Rev. Ropere Tahuriorangi, Rev. Wiremu Te Moana. me Hori Atarea o Ruatoki Pariha.

Rev. Rewi Wikiriwhi, Hemi Te Uara, me Hoani Retimana o te Pariha o Te Puke.

Tomika Tutahi o te Pariha o Tauranga.

Rev. Pererika Peneti, Kai-tirotiro o nga takiwa.

He tokomaha hoki te tangata whenua i tae mai ki te manaaki i te hui. I tae mai hoki a Hemana Pakihi a he nui te whakamihhi o te hui ki ana kupu manaaki ki ana kupu ngawari. He nui hoki te mihi ki nga manaaki a Ngatoko, te kaumatua o te whare whakairo e kiia nei ko Makahae. Haunga hoki nga kaumatua o te Hahi ake, he tokomaha tonu ratou.

I whakapuaretia te hui ki te kupu inoi. I tae mai nga whakaatu mo nga raruraru i koru ai e tae mai, a Rev. Paora Temuera, Paora Rokino o Taupo, Paora Rangiaho o Ruatoki, Kereopa Hotene o Whakatane, Raimona Heretaunga o Te Ngae Pariha.

(1) Nga Motini i paahitia.

HEKERETARI. I whakaritea ko Rev. E. M. Te Tikao hei hekeretari mo tenei hui.

(2) Mema mo Tapuika.

I whakaaetia a Hoani Retimana hei mema mo Tapuika ki runga i te Komiti Tumuaki.

(3) Mema mo Tauranga.

I whakaaetia a Tomika Tutahi hei mema mo Tauranga i te mea kei te wehe rawa tera wahi o te Pariha o Te Puke.

(4) Whenua o Tauranga. (1) Te Uara. (2) H. Retimana.

Kia tonoa ki te Pihopa kia tirotiro hia e ia mehemeca ka taea te wehe mai o tetahi wahi o te moni reti o Tau-

ranga hei awhina mai i te oranga Minita o te Pariha o Te Puke i te mea kei roto a Tauranga i tenei Pariha inaianei.

(5) He Mema Maori mo te N.Z.M.T.B.

Kia whakaritea ko Archdeacon Chatterton me Rev. Peneti hei teputeihana ki a Archdeacon MacMurray, Kai-whakahaere o te New Zealand Mission Trust Board tonu:—

(1) Kia whakaaetia he Maori ki roto i to ratou Poari hei reo mo te Hahi Maori i roto i taua Poari.

(2) Kia hoatu ki nga Pariha kei reira nei nga whenua i tapaea ki te Hahi, tetahi awhina rahi tonu mo nga raruraru o taua pariha.

(6) Tahua Hoia Maori o Te Puke Pariha.

(1) Hoani Retimana. (2) H. Te Uara.

Kia tapaea te moni £130 i kohia nei e nga tangata o te Pariha o Te Puke hei whakamahara mo nga hoia, ki te Tari o te Pihopatanga o Waiapu, a me waiho taua moni hei Tahua Oranga Minita, a me whakahua te ingoa o taua Tahua, Te Puke Maori Soldiers' Memorial Trust. Ko te itareti o taua moni me whakapau mo te oranga o te Minita o Te Pariha o Te Puke.

(7) Mihi ki te Pariha o Te Puke.

E tuku ana tenei Hui i ana mihi ki nga tangata o te Pariha o Te Puke, mo te pai o to ratou whakaaro ki te hanga Tahua Oranga Minita hei whakamahara ki nga hoia Maori o tenei Pariha. No te mea he tuatahitanga tenei no te whakahaere Tahua i roto i nga takiwa Maori o te Atirikonatanga o Tauranga, no reira ka nui rawa nga mihi, me te tumanako kia whaia tenei tauira e era atu pariha o tenei Atirikonatanga.

(8) Nga Nama.

Kia karangatia he hui ma ia Pariha o tenei Atirikonatanga hei tirohira i nga nama o tena Pariha o tena Pariha.

(9) Turanga Whare-Minita.

(1) Rev. Rewi Wikiriwhi. (2) H. Retimana.

Kia whai-whakaaro te Pariha o Te Puke ki tetahi puhi whenua hei turanga mo te ratou whare-minita.

(10) Pihopatanga Maori.

(1) Wiremu Kingi. (2) Rev. W. A. Te Waaka.

(a) Kia puta he whakamihi ma tenei Hui ki te Pihopa o Waiapu mo tona whakaaro pumau kia tu he Pihopatanga motuhake mo te iwi Maori.

(b) Ko te tumanako o tenei Komiti Tumuaki me tino whiwhi te iwi Maori ki te Pihopatanga e toonoa nei, a me noho mai he Maori hei Pihopa.

(c) Ki te kore tenei e taea te whakarite, e whakaae ana tenei hui ki te motini a te Hinota o Waiapu e tono nei kia rua nga Pihopa, me pakeha me Maori.

(11) Oranga mo te Pihopa Maori.

I te mea kua puta he kupu ma nga Kai-whakahaere o te Tahua whakamahara ki a Henare Karu-wha, me Te Wiremu Parata (H. W. Williams Memorial Trust) ka tukuna mai e ratou te moni kotahi mano pauna i ia tau mo nga tau e rima. hei oranga mo te Pihopa o te iwi Maori. e whakaae ana tenei komiti.

(a) Kia waiho ma te iwi Maori e rapu te oranga mo te Pihopa Maori.

(b) I te mea kua puta te kupu a Ta Apirana Ngata taumau i te £250 hei whakaaro ma Ngati Porou mo te oranga-a-tau o te Pihopa Maori, e whakaae ana tenei hui kia £250 te moni hei whakaaro-a-tau ma te Atirikonatanga katoa o Tauranga mo taua take.

(12) Nga komiti Hahi.

Kia whakaturia nga komiti Hahi o ia Pariha, o ia pariha, i te marama o Aperira, i te mea ko Aperira te marama timatanga o te tau mo nga kaute o te Hahi.

(13) Mo Nga Mihana.

Kia whai-whakaaro nga Pariha o tenei Atirikonatanga ki nga mahi Mihana e tumanako nei tatou kia whakahaeretia i nga marama watea o tenei tau.

(14) Mihi ki a Eruera Karaka.

Kia puta he mihi ma tenei hui ki to tatou kaumatua ki a Eruera Karaka i roto i tona mate taumaha, me te inoi ki te Atua kia tukuna iho tana manaakitanga ki a ia, kia homai he ora ki tona tinana, he maramatanga ki tona wairua, kia roa ai ona ra e arataki ana i ona hapu ki nga huarahi o te tika, o te pono, o te pai.

(15) Mihi ki te iwi kainga.

Kia puta he mihi ma tenei hui ki nga iwi kainga o Te Kahika mo te nui o ta ratou manaaki i tenei hui, me te tumanako kia tau nga manaakitanga a te Atua ki nga morehu o enei takiwa.

I tu mai te Tiamana ki te mihi ki a Rev. Peneti mo te nui o tana mahi ki te awhina haere ki te whakamarama, ki te whakatikatika hoki i nga putake o te hui.

E maharatia ana ko tenei te hui a te Komiti Tumuaki i tino whai-hua, a i tino hohonu hoki nga whiriwhiri me nga korero, a i tino pai hoki nga tutukitanga o nga motini.

He mea whakamutu nga mahi o te hui ki te inoi.

Ohinemutu, Rotorua,
Maehe, 15th 1928.

E. M. TE TIKAO,
Hekeretari.

WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE mo te mare puru.

KOMITI TUMUAKI.**ATIRIKONATANGA O HAKI PEI.**

NO te 2 o nga haora o te Wenerei te 21 o nga ra o Mache ka tu te Hui tuatoru a te Komiti Tumuaki o tenei Atirikongatanga ki te Tari o te Pihopatanga i Nepia. Ko nga tangata enei i tae mai:—

Rev. P. Peneti (Tiamana) me P. H. Tomoana o Te Waipatu Pariha.

Rev. Peni Hakiwai. Bob Tutaki me Pita Tiopira o Moteo Pariha.

Rev. Wharetini Rangi. me Henare Hutana o Waipawa Pariha.

Rev. Hemi Huata. me Rēwi Tamihana o Mohaka me Te Wairoa Pariha.

Rev. Wipere Mataira o Nuhaka Pariha.

I tae mai te whakaatu a enei mo to ratou pouiri mo te kore e watea ki te haere mai: Atirikona Brocklehurst. me Matene Whaanga.

I whakapuaretia te hui ki te inoi. I panuitia te ripaata o te hui whakamutunga a te Komiti, whakapumautia ana. Nga take i whakahaeretia:—

(1) Nga kaute o nga Pariha.

WAIPAWA. Kei te rite katoa nga raruraru o tenei pariha, a ko te toenga hei kaupapa mo tera tau £18 4s. 6d.

WAIPATU. Ko te toenga nama £53 12s. 9d. I mauria mai e P. H. Tomoana £6 15s. 8d. Ka toe ai £46 17s. 1d. Ka rite tenei i te wiki e takoto mai nei.

MOTEO. Te toenga nama £95 6s. 10d. Kei te tumanako tenei Pariha tera e rite nga raruraru i roto i nga ra tata e heke iho nei.

MOHAKA. Te nama £113 19s. 4d. Ko te moni kei te haere mai £31. Ko te toenga nama £82.

WAIROA. Te Nama £133 2s. 8d. I mauria mai e Rewi Tamihana nga moni ohaoha £7 10s. 5d. Te toenga Nama £125 12s. 3d.

I whakaatu a Rewi, ko te nuinga o tona takiwa he Ratana, a kaore hoki he minita noho tuturu o tenei Pariha, no reira kei te awangawanga ia mo tenei kaute.

NUHAKA. Ko te nama £155 4s. 6d. I mauria mai e Rev. Wipere Mataira te moni e £36 ka toe atu ai £119 4s. 6d. I whakaatu a Wipere, tera ano etahi o a ratou moni kei te haere mai, a tera ano e tata te rite o a ratou kaute.

(2) Pihopatanga Maori.

(1). P. H. Tomoana. (2) Rev. W. Rangi.
Kei te whakaae tenei hui ki te motini i paahitia e nga tereketi (delegates) i te Hinota i Ponoke, i te 6 o nga ra

o Akuhata 1926, ara kia whakaturia he Maori hei Pihopa mo te iwi Maori i raro i te mana o te Atipihopa.

Ki te kore tenei e taea te whakarite, e tono atu ana tenei hui ki o tatou tereketi ka hui nei ki Poneke a te 18 o nga ra o Aperira, kia ata whiriwhiri ratou i te motini i paahitia e te Hinota o Waiapu, kia rua nga Pihopa, ko tetahi me pakeha, ko tetahi me Maori.

(3) Oranga mo te Pihopa Maori.

(1) P. H. Tomoana. (2) Bob Tutaki.

(a) Mehemea ki te tupono te whiwhi o te Iwi Maori ki te turanga Pihopa e tonoa nei e ratou, e whakaae ana tenei Komiti Tumuaki kia waiho ma te Iwi Maori e whakarite te oranga mo te Pihopa Maori.

(b) I te mea kua puta te kupu a Ta Apirana Ngata, kia waiho ma Ngati Porou te £250 i te tau mo te oranga o te Pihopa Maori, a kua paahitia hoki te motini a te Komiti Tumuaki o te Atirikonatanga o Tauranga kia £250 hoki ma ratou no reira e whakaae ana tenei hui kia £250 hoki te moni topu ma nga Pariha e ono o te Atirikonatanga o Haki Pei.

(4) Poari Tiaki i nga whenua o te Hahi Maori.

E tautoko ana tenei Komiti i te motini Nama 5 a te Komiti Tumuaki o te Atirikonatanga o Tauranga kia tonoa he turanga mo tetahi mema o te Hahi Maori ki roto i te Poari o te New Zealand Mission Trust, i te mea mo te Hahi Maori katoa nga painga e whakahaeretia nei e taua Poari.

(5) Whakaritea nga Komiti Hahi.

I te mea ko te tau moni a te Hahi hei te 1 o nga ra o Aperira timata ai e motini ana tenei hui kia whakatumgia nga komiti Hahi o ia kainga, o ia kainga, i te marama o Aperira, hei whakabaere tikanga e ora ai nga mahi a te Hahi, a me whakarite he komiti tumuaki mo te Pariha i roto i aua tangata.

(6) Nga Tahua Oranga Minita.

E motini ana ki nga Pariha kia tirotirohia a ratou Tahua Oranga Minita ka whangai haere ai i nga mea pakupaku kia tika ai te puta o te itareti hei whangai i te oranga Minita.

(7) Awhina mo nga Pariha mate.

Kia whai-whakaaro tenei hui ki te mahi tikanga whanui a te tau nei, hei awhina i nga Pariha e kitea atu ana kei te taumaha.

I runga i nga whakamarama ko te whakaaro kei roto i te motini nei, kia mahia he ra nui, mo nga mahi ngahau, me nga hokohoko, me nga mahi takaro, a ko nga hua me wahi ki runga i nga pariha katoa o tenei Atirikonatanga.

(8) Te Aute Kareti.

E mihi ana tenei hui ki te Mahita-tumuaki o Te Aute me ona kai-awhina, mo te tokomaha o nga tamariki o

o Te Aute i paahi i te Matriculation i tenei tau. He nui te mihi ki te pai o nga whakahaere o Te Aute me te kaha o te puta o nga tamariki.

(9) **Utu mo nga tamariki ki Te Aute.**

E tautoko ana tenei komiti i te whakaaro o Ngati Kahungunu kia whakangawaritia te utu mo nga uri o te iwi nana i tapae te kaupapa whenua hei oranga mo tenei Kareti.

(10) **Te Hotera i Mohaka.**

I whakaatu a Rewi Tamihana me Hemi Huata, ko tenei hotera kua tu noa iho i te takiwa o nga Maori, itemea kua mahue tenei wahi i te rori hou. E inoi ana kia whakakore tenei hotera, kia hikitia atu ranei ki tetahi atu wahi.

(Kua waiho ma te Tiamana e tuhi ki te Pirimia.)

(11) **Whare-Minita o Waipawa.**

I whakaatu a Henare Hutana e £20 te moni o te ra o te sports kua tukuna mai mo te whare-minita. Kei te mahi te whare-minita inaianei. E tono ana kia waiho ma te Tari e whakarite nga furniture.

(12) **Te Hooro i Te Wairoa.**

I whakamarama a Hemi Huata me Rewi Tamihana i te tinatanga mai o tenei Hooro, me te tangohanga a Piri Munro i te moni i whakaritea ai mo te whare-minita, ka whakapana ki taua hooro.

I whakamarama te Tiamana i kite ia i a Manaro i Rotorua, a i whakaatu mai ia kei te takoto pai te kaupapa o te whenua, a ko te tiiti e whakaatu ana ko taua whenua me te hooro no te Hahi. Kua nui ke inaianei te wariu o taua pihii. Kei te rihii taua kooro ki te tangata mahi pikitia. Ko te Kaitiaki Maori kei te whakahere i taua hooro inaianei. Ko nga kai-tiaki ko Te Omara (Geo. Ormond) ko Turi Carroll me Piri Munro. Te Ahua tera e heki pai mai nga moni a te Hahi me ona hae. Ki te whakaaro noake ko te moni a te Hahi i tangohia hei kaupapa e £350, a ma nga itareti e whakapiki haere.

(13) **Moni Nama i te Tari.**

I whakamarama te Tiamana tera tetahi puna moni kei te Tari o te Pihopatanga. Ka hiahia te Pariha ki te nama moni ka taca te tuku mai o te £100 i te tau. Ko te itareti e toru ano paheneti. Ka homai kia 15 tau hei whakacanga i taua moni. Kaore tenei moni mo nga take i waiho atu i nga mahi a te Hahi, a ma te tika ano o nga teumana ka taca ai te tuku o tenei moni.

(14) **Whare-karakia o Tangoio.**

I whakaaturia kua oti te wharekarakia o Tangoio, he mea hanga ki te pereki, he whare, whakamahara ki nga hoia o Tangoio. Taria nga panui mo te ra o whakaparehia ai.

(15) Whangaia nga tahua.

(a) Kia whakaritea he komiti hei whakahaere tikanga hei whangai i nga tahua oranga Minita o te Atirikongatanga o Haki Pei.

(b) Ko nga mema mo taua komiti ko:--Henare Hutana, Rev. P. Hakiwai. Bob Tutaki. Pita Tiopira P. H. Tomoana. Hori Tupaea. Rev. P. Peneti.

(16) Te Aute Poari. Kia rua mema.

Kia tae he tono ma tenei komiti ki te Poari Whakahaere o Te Aute Kareti, patai mehemea ka taea te whakarite kia tokorua nga mema mo te iwi Maori ki runga i taua Poari.

WAIPAINA HATARA, M.A.

HE nui te mihi o ta tatou pepa ki tenei tamaiti o te iwi Maori ka tu rangatira mai nei i tenei taumata honore o nga kura nunui o te Motu. Ko Apirana Ngata anake te tamaiti o te iwi Maori i eke ki tera taitara ki te M.A. Katahi nei hoki ka taea tera taitara na Waipaina.

Ko te tamaiti nei i timata atu i nga kura Maori i Waipiro Bay, a, ka tae mai ki Te Aute. Te Paahitanga i Te Aute he haere ki te Kura-nui (University) i Christchurch. Ka paahi, i te E.A., a, no nga whakamatautau whakamutunga nei ka tae mai te rongo kua paahi i te M.A. Ko nga korero ki te Etita e whakaatu ana, kua uru te tamaiti nei ki tetahi tari roia i Poncke, me te whai haere ano i nga huarahi o te matauranga kia riro mai ra no i a ia te LL.B.

Kia ora a Ngati Porou e arahi haere nei i te iwi Maori ki nga taumata marama, ki nga nohanga rangatira o nga iwi mohio o te ao.

Kei te mihi atu te Etita ki te papa o te tamaiti nei, ki a Hatara. He tangata rongo nui a Hatara no roto i nga uri rangatira o te tai-rawhiti, a, he tangata i kurangia mo etahi tau maha ki Te Aute.

Kei te whakapau a Hatara i tona kaha ki te awhina i nga tamariki o te iwi Maori e rapu nei i nga matauranga hohonu o tenei wa o te ao.

Ko Hatara hoki tetahi o nga pou kaha o te Hahi, mai ano o tona tamarikitanga, a tae mai ki tenei wa.

Kia ora e te hoa, koutou ko ta tatou tamaiti. Ko tenei honore, kaore mo koutou anake, engari he kakahu ataahua kua uhia mai ki runga ki te iwi Maori katoa. E te Atua tohungia ta matou tamaiti, tiakina tona tinana, tona wairua, kei riro i nga whakawai a te hoa riri.

Mo te mare o te tamariki whangaia ki WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

WHANGARA WHARE-KARAKIA.

HEi te Paraire te 30 o nga ra o Maehe i te 11 o nga haora i te ata, ka whakapuaretia e te Pihopa te whare-karakia hou o o Whangara ki te karakia whakatapu. Taria nga whakamarama.

TE AUTE KARETI.

TE RIPOATA A TE TUMUAKI.

HE kape tenei no tetahi wahi o te ripoata a Mr. E. Loten, Tumuaki o Te Aute Kareti i tukuna ai ki te Poari o Te Aute.

MATRICULATION.—Mai ano o te timatanga o Te Aute, katahi ano te tau i penei rawa ai te tokomaha o nga tamariki i uru ki tenei whakamatautauranga. Hui katoa nga tamariki i uru ki taua whakamatautau 15.

Nga mea i paahi 11.

(Kua tuhia nga ingoa ki te pepa o Maehe.)

PUBLIC SERVICE AND INTERMEDIATE.

Ko nga tamariki enei i paahi:—

John Bennett

John Green

Pohokura Turei

Rerekohn Bristowe

INTERMEDIATE:

I paahi enei:—

Norman Prebble

Rawiri Durie

Alfred Peakman

SENIOR MAKARINI:

I riro tenei i a John Bennett, he tamaiti no Te Aute Kareti.

BULLER SCHOLARSHIP:

I riro tenei i a Ruhi Pene, he tamaiti ano no Te Aute, mo te tau 1928-1929.

Heoi ano.

Na E. G. LOTEN.

Mahita Tumuaki.

NGA TURANGA NUNUI O TE AUTE.

Ko te rarangi tenei o nga tamariki kua whiwhi ki nga turanga whai-mana o te Kareti.

Head Prefect: Joe Keretene

2nd .. Rerekohn Bristowe

3rd .. John Greening

Senior Monitor: Edwin Paku

Monitors: John Bennett

Nopera Te Kawa

Pohokura Turei

Heoi na.

E. G. LOTEN,

Mahita-tumuaki.

NGA PARIHA.

TE ROORU HONORE.

HE nui te whakamihī o te Tari o te Pihopatanga o Waiaapu ki te kaha o enei Pariha ki te whakarite i nga raruraru katoa mo te oranga Minita me era atu raruraru e pa ana ki tena ki tena pariha. Kua eke enei pariha, e mau ake nei nga ingoa, ki runga ki te ROORU HONORE, e kiia nei e te pakeha "self-supporting," ara na enei pariha tonu o ratou na raruraru katoa mo te taha ki te moni i whakarite, a kaore rawa he nama mo te tau mutu mai nei i te 31 o nga ra o Maehe, 1928.

TE ROORU HONORE.

**Hikurangi
Moteo
Waipatu
Waipawa
Ohinemutu**

Me apiti enei e mau ake nei, kua rite ke hoki a ratou moni, engari na te hararei o te kai-tiaki pakeha ka kore e tae mai.

Whangara

Ko te toenga nama o TE NGAE PARIHA £15 13s. 7d. Tata tonu ka rite.

Ko TURANGA i mahue ai i roto i te rooru honore na nga huarahi o te ture. Ko a ratou na moni kei nga ringaringa o te Kai-tiaki Maori i Poneke. Taro ake nei ka puta.

He nui te mihi o te Etita o ta koutou pepa, mo te kaha o te awhina a nga Pariha katoa, i te tono a to tatou Pihopa me nga kai-whakahaere i to tatou Hahi, kia tahuri tatou, te Hahi Maori, ki te whakamānā i te pikaunga e whakawahā nei e to tatou tari. Mai ano o te timatanga o te Hahi i roto i te iwi Maori, katahi ano ka peneti te maha o nga Pariha Maori, i tu watea i te nama, a i rite katoa hoki nga raruraru i runga tonu i te kaha o nga Maori o aua Pariha. Katahi nei te tohu marama kua pakari te Hahi Maori, a tera e kaha ki te hoe haere i tona waka, ina whakaterea te waka ka karangatia nei, ko "Te Pihopatanga o Aotearoa."

Aku rangatira i tena pariha, i tena pariha, kia ora katoa koutou mo te kaha o ta koutou awhina i te reo karanga ki tetahi poito hei whakaora i a matou kei toremi i roto i nga ngaru matakū i te nama e papaki nei i a matou. Kua tae mai a koutou poito. Kua ū tenei kei uta. Te mahana o te kiri ano kei te ra e painaina ana. Kia ora katoa, katoa, koutou.

Nga pariha i mahue i te Rooru Honore i tenei tau, kia kaha ki te whakatikatika, kia eke ai tatou tahi ki taua turanga honore a te tau e takoto mai nei.

Whaia te kupu rangatira a te pakeha kia rite i a tatou, ara te kupu nei:—"Self-supporting."

HURA KOHATU I RUATOKI.

I TINO manaakitia te reo karanga o nga morehu o Ruatoki i te ra i hurahia ai te kohatu whakamahara mo Te Pouwhare.

No te 2 me te 3 o nga ra o Maehe ka timata te whakaeke mai o nga manuhiri. No te Hatarei te nuinga o nga iwi i tu ai ki te marae, a Ngati Porou, a Ngati Kahungunu Te Whanau-a-Apanui, Te Arawa, Ngai-te-rangi Tuwharetoa nga hapu maha o Mataatua, me te ope rangatira o Waikato i raro i nga whakahaere a Te Puca.

He nui te whakamihi o te tangata mo te taenga mai o te pouaru aroha a te motu a Reiri Kara. I reira hoki a Reiri Ngata, me Ta Apirana Ngata. I a ratou tokotoru rangatira tonu atu te hui.

Kanui te pai o nga whakahaere katoa o te hui. He hui mihi, he hui aroha tenei. he hono i te aroha i waenganui i nga hapu. Kaore he take nui i waho atu o te aroha. me te hura o te kohatu. Tera ano nga take i whakahaeretia. engari i whakapā māmā ki aua take.

No te Ratapu ka neke atu i te mano tangata te hunga i tae mai ki te marae, pakaha, Maori. Ka kitea i konei te kaha o Tuhoe ki te manaaki i ana manuhiri ki te kupu, ki te kai.

I te 7 i te ata ka takoto te Hapa ate Ariki. E 46 i tango hapa. No te 11 a.m. te karakia hura i te kohatu. Ko Te Pouwhare he Ringatu. no reira ka tukuna ma Eru Tumutara, Perehitini o te Hahi Ringatu me tona ropu e whakahaere te timatanga o te karakia. I muri iho ka tukuna mai ma nga Minita, o te Hahi nga mahi. I reira a Rev. Peneti, Kai-tirotiro, a Revs. Ropere, Waaka. Manihera, me Wi Te Moana.

Ko te kohatu he mea tuku ma Ta Apirana Ngata e hura. I panuitia e ia nga korero o te kohatu e mau ake nei:—

“ He tohu aroha
ki a Te Pouwhare Te Roau,
i mate i te 10 o Tihema, 1924.
ona tau e 63.

He rangatira no Tuhoe, no Mataatua. He mauawa kaha, he pou pakari no nga tikanga i nga ra o te whaingā

Na ona hapu i whakaari
Na te Kawanatanga i awhina.”

Kanui te pai o nga whakahaere o te kohatu, tae noa ki nga kauwhau a Eru, a Peneti, a Ta Apirana. Kaore he taupatu-patu. kaore he raruraru.

Kia ora a Tuhoe katoa. Kanui te mihi ki te pai o te hui, me nga whakahaere katoa.

HE TINO MAHI MA NGĀ TAMARIKI MAORI.

Na R.T.K.

KUA panuitai aku korero mo Te Tino Mahi o te Ao, i ki ai au ko te Kai-whakaako kura te tino ta ngata: nana te mahi tino rangatira, no te mea ko tana mahi he whakaako i te hinengaro, he pōkepoke i te ngakau. Ki e kore e kai whakaako ka kuare e iwi, a porohē. Ko tenei te take i hanga ai te ture me haere nga tamariki katoa ki te kura, a i kore ai nga tangata kuare e whakaactia kia uru mai ki Niu Tirenī.

He tikanga na te Tiapanihi, ahakoa pehea te rawa-kore o te kai-whakaako, e ahei ia ki te tu ki te aroaro o tona hingi: tena ko te tangata hokohoko, ahakoa nui te moni ki a ia, e kore ia e ahei te kite i te kingi no te mea chara ia i te tangata. Ki te Tiapanihi ko te kinengaro te mahua o te tangata chara i tana pukoro.

No enei tau ano i tino whakaaro ai te kawanatanga he tino tangata te Kai-whakaako: i whakanina ai te utu mo te Kai-whakaako. He nui o te utu kei te whaia tenei mahi e nga tangata matau, a, mea ake nei ko nga tangata koreti anake e tu hei Kai-whakaako. Inga tau kua hipa nei he tokomaha nga Kai-whakaako o nga kura Maori chara i te tangata matau, chara hoki i te tangata i whakaakona mo tera mahi, heoi ano pea he he no te manawa, he kore mahitia, i whakaactia ai. Ko nga kura Peari he uaua te tangata kore tiwhikete e whiwhi ai engari ko tana utu ano i nga kura Maori.

Kaore o taua tamariki matau i t ewhai ki te mahi whakaako: ko ta ratou e whai ai ko te mahi roia, takuta, unu-piho, minita ranei. Ko te tikanga ia ko nga tangata e whiwhi ana ki nga toku B.A., M.A., hei mahita. He mōmonu enei tohu mo te takuta, mo te roia, mo te minita Maori. Engari rawa pea te pihopa Maori: ko te he kotahi ano te pihopa. He aha te tu ai he Maori B.A., M.A., ranei hei tumuaki mo Te Aute?

He tokomaha nga kotiro Maori e uru ana ki te mahi whakaako. He mahi tino pai tenei ma ratou—he mahi rangatira, he mahi kei o ratou kainga ano. Ko te he i te me akaore ratou i tae ki nga kareti pera me Te Aute, kore ratou e te hei mahita tumuaki, a i te kore tiwhikete e kore to ratou utu e piki: heoi ano hei kai-whaako awbina noa iho, a ko te mutunga he hoha, he nenge, he moe tane.

Hukarere nga mahi i whakaritea mana engari kaore i te Kaore aku hiahia rapu he mo Hukarere—kei te mahia e whakaakona e Hukarere he kai-whakaako mo o tatou kura. Ko te pakeha tonu kei te whakaako i a taua. Kia rite rano ki Te Aute, kia nuku atu ranei katabi ano ka taea e Hukarere te whakatupu he Kai-whakaako mo o tatou kura hūhua. Na, e tautoko ana aua i te tono a Apirana Ngata i te hui nui i Tikitiki kia hikitia nga mahi o Hukarere. He take momona tenei hei hurihuri ma taua.

Mo nga tamariki tane. He kareti a Te Aute: ko Te Aute anake te kura Maori e tika ana ki tenei ingoa ki te kareti engari

tokohia o nga tamariki kaumatua o Te Aute he mahita tumuahi? O te takiwa nui o Ngati-Porou nei kotahi ano ko Tawhiri anake, a he tino mahita ia. I piki ai a Tawhiri na te mea i whakaakona ia ki nga kura Poari hei mahita.

He mate tenei e pa ana ki te Iwi Maori—te kore huarahi mo a tatou tama ki nga mahi whakaako no te mea kaore e whakaaetia nga tamariki tane kia whakaako i ng kura Maori. He take ano tenei hei whiriwhiringa ma taua—ma te Ropu Maori, me he mea he ropu Maori. I whakaputaina tenei take e au i te hui i Tikitiki a i whakaaetia te motini kia tukuna ki te Kawanatanga. I tae ranei i mate turoro noa ranei.

Ko tetahi hua nui o nga hua Maori ko te kitea o te Maori e tu ana hei Kai-whakaako mo o ratou kura ano, engari kaore ano tenei hua kia kitea. I kore ai kua tutakina hoi te huarahi ki a tatou tama, a ki a tatou tamaahine i te kore kareti mo ratou.

E tika ana pea kia puta he kupu maku mo Te Aute, he kupu ruarua nei, hei kupu whakamutunga mo aku korero. Kua kore e taea e Te Aute te mau nga tamariki katoa e tika ana, a taihoa pea ko nga tamariki anake e puta ana i te whakamatautau *proficiency* e whakaaetia. Tetahi i te uaua o te noho o te tamaiti i Te Aute, i te nui o te utu, o nga raruraru, e kore i tae nga tamariki a nga rawakore. Ka mutu ano te huarahi ko ta te pekeha me whakatu he kareti ara he kura hai ki nga wahi katoa. Ma tenei ka whiwhi nga tamariki a nga rawakore ki te matauranga e whakaakona ana e Te Aute, a e kore nei e whakaakona ana e Hukarere. Ma tenei ka noho tonu ai nga tamariki ki o ratou kainga ki te awhina i o ratou matua, no te mea kua kua e au i te Nama 73. Ko nga matua te tino kai-whakaako o te tamaiti, a ko tona kainga ake tona tino kareti.

W. T. WIREMU.

NO te 1 o nga ra o Aperira nei ka moe a W. T. Wiremu i te moenga roa. Ko te uri tenei o Atirikona Hamiora Wiremu te te tangata nana i whakatipu a Te Aute Kareti. He nui te aroha ki tenei tangata ki a Wiri ka mate ake nei. He tangata humarie, aroha, ngawari. He tangata i piri tonu ki te iwi Maori, i mau tonu hoki tona aroha ki a ratou a tae noa ki tona matenga. Ko tona hoa wahine he uri no nga Paki (Puckey) he uri no nga kai-kauwhau tuatahi o te Rongo-pai ki te iwi Maori, he mohio hoki ki te reo Maori.

Kotahi tonu te morehu o nga tamariki a Mita Hamiora, ara ko Hinepaketia, te tamahine pohe a Mita Hamiora. Haere e Wiri, haere ki o matua. Haere ki tou okiokitanga. Haere ki te Ariki mana nei koe e whakawhiwhi ki nga manaakitanga mo te hunga i mahi pono ki a ia.

Kei te tangi to iwi Maori ki a koe.

PIWA TAIPO (Typhoid Fever).

T. WI-REPA, M.B., Ch.B.

KO tenei kupu ko te "Piwa," he ingoa i hoatu e nga tohunga ki nga mate wera te kiri. Ko te kupu "Taipo" i whakapiria nei ki te taha, he kupu pakeha ano: ara, "typhoid." Ehara i te kupu a etahi o tatou iwi mo te "Kehua."

Ko te piwa tenei o te Maori o roto i tau e 50 ka taha nga nei. Kaore au e marama mehemea koianei ano tona mate i mua atu o te taenga mai o te Pakeha. I nga tau tuatahi o te kura i St. John i Akarana, i te tau 1850 pea, ka pa te piwa nei ki nga tamariki. Ko tetahi o nga tamariki a Te Wiremu Parata, Pihopa tuatahi o Watapu i pangia, a, mate tonu atu.

I te tau 1919, e 477 nga tangata i pangia e te piwa. I te tau 1920, e 389 i pangia; i te tau 1921, e 451 i pangia; i te tau 1922, e 539 i pangia; i te tau 1923, e 276 i pangia. Ki taku whakaaro, i roto i enei tangata e 2132 i pangia e te piwa i te tau 1919 ki te tau 1923, e ruamano he Maori.

Koianei tetahi o nga mate e whakahaua ana e te ture kia whakaaturia ki te Tari o te Ora. He mate rere tenei mate. He mate e taea te arai atu kia kore rawa e pa mai ki te tangata.

He mate tenei no nga whenua kaore e tino kaha te wera, penci me Niu Tirenī, me Amerika, me Ingarangi, me Awherika ki te tonga, me Inia. Ahakoa i whea wahi o te ao, kotahi tonu tona ahua. *He kai whakaatu ia no te iti o te maramatanga ki nga tikanga o te Ora.* Kanui te puta o taua mate, he nui te kuare ki nga Ture o te Ora. Kanui te marama ki nga whakabaere o te Ora, ara ki te ma o nga kainga, ka ngaro taua mate. He ngarara te putake o te mate nei. Koianei tetahi o nga ngarara tino mohiotia. Tona ingoa ko te "*bacillus typhosus*" Ko nga kai whakakaha i te ngarara nei ko te he mea te kino o nga awa mau paru o te kainga: ko te kore awa ranei. *Tuarua* ko te uru o te ngarara nei ki roto i te wai inu o te pa, o te taone ranei. Otira he paru te tino kai-whakakaha i a ia. Hei atu heki te piri o te noho a te tangata, te kore e tuku mai he hau pai ki roto i nga whare noho, me nga ruuma moe. I tetahi wa ka piri te ngarara nei ki runga i nga ringaringa o nga tangata tiaki i te hunga e mate ana. Ki te kore aua ringaringa e horoia k i te wai rongoa, ka tae ki te waha, ka horomia te ngarara, ka pangia ena e te mate nei. He mea ano, ka taka etahi o nga ngarara nei ki runga i nga kai. Ki te kainga atu ka pangia te tangata. He rango tetahi mea maumau haere i nga ngarara o te mate nei. Ki te tiko koraha tetahi tangata kua timata te pangia e te mate nei, ka tau te rango ki runga i tona paru: ka piri ki runga i taua rango nga purapura o te mate nei: ka rere te rango nei, ka tau ki runga ki nga kai a te tangata. Ka whakarerea nga purapura ki runga i aua kai. Ki te kainga atu e te tangata, ka pangia ia e te mate nei. Kia mohio mai koutou: *Ko te paru o te tangata te wai whakatipu o te ngarara o te mate nei.*

Ehara i te mea kei to tatau whenua anake te mate nei. Kei nga wahi katoa o te ao e kaha ana te paru o te tangata, tona kainga noho, tona wai inu, tona miraka, tona whare, me tona pa. Ehara i te "taipo," ara i te "Kehua" e tuku mai nei i te mate nei ki te tangata. Otira, me ki pea, te "Kehua" nui tonu ko te "Paru."

I te tau 1903, e 3347 nga tangata i mate i Ingarangi me Weira. I te tau 1900, e 35,379 nga tangata o Amerika i mate i te mate nei. I nga whawhai o mua atu i te whawhai nui ka taha ake nei, nuku atu te maha o nga hoia e mate ana i te mate nei i nga mea e hinga ana i te mata. I te pakanga a te Marikena raua ko te Paniora, e 20,738 nga hoia i aitua o roto i nga hoia 107,973 o Amerika. I te whawhai ki te Poa, e 7991 nga hoia Ingarihi i hemohemo i te mate nei e 7582 ano i hemohemo i te mata. Ko te take i penei ai te nui o nga aitua o enei pakanga, e kuare ana te iwi, tae noa ki nga takuta ki nga whakahaere e kaha kore ai taua mate.

Kei te whawhai a Ruhia raua ko Tiapani, ka kitea te marama o nga takuta o tetahi taha, o tetahi taha ki te arai i te mate nei. I roto i te ope taua a Tianara Oku (Tiapanihi), 133 ano nga mea i pangia e te piwa!

Tae rawa ake ki te whawhai nui o te Ao ka taha ake nei, ka kokiri ki runga te maramatanga o nga takuta o nga taha katoa. I roto i nga miriona maha i uru ki te pakanga, he iti rawa atu te kaute o nga mea i pangia e te piwa. He mate whanui tenei no te Ao. Ia ia te wiktoria i te wa o te kuaretanga o te tangata. Kei te horanga o te maramatanga ka pelhia te mate nei kianiho kia pihokore kore rawa atu.

Ki etahi whenua he raumati te wa kaha o te mate nei. Ki etahi wahi ko te ngahuru. Ki te Tai-Rawhiti nei ko te takurua te wa kaha.

Hei te tekau marima, ka ahu atu ki te toru tekau nga tau kaha te pangia e te piwa. Tena ano nga take i kaha ai ki ena tau o te tangata. Pangia ai ano ra nga tamariki pakupaku i raro i te tekau marima ka heke ki te kotahi tau. Engari he iti te pangia o ena. Pangia tonutia ai ano nga pakeke o te 10, tae atu ki te 60 tau. Kia mohio ra tatou, ko te mate nei no nga tau tu-tamariki o te tangata; ara, tekau-marima ki te toru-tekau tau.

TE WAHI E TAU ANA TE MATE.

Te wahi e kaha ana te mate piwa ko roto o te whekau paku. I te wa kore mate o te whekau, mehemea ka tapahia, ka kitea e tatou mea e tipu ana penei i te ngakihi pakupaku nei. I kaha ake to ratau nei pango i to te toenga atu o te whekau. He ngohengohe ki te whawha atu; engari he matotoru ake i etahi wahi o te whekau. I timata atu aua mea i tetahi pito o te tero paku, tae noa ki tona hononga atu ki te tero nui. Te ingoa o aua mea ki nga tohunga he "Peyers' Patches": Ko Peyer hoki te tangata tuatahi nana i whakaatu aua mea ki te ao tohunga. Ko te hanga o aua "patches" no te momo e kia nei he "lym-

phoid tissues," penei me te nga "tonsils."

Ko nga "Peyer's Patches" nei te pua taunga o nga ngarara o te mate piwa taipo.. Ka tau ki kona ka whakapupuhitia; tuarua, ka whakaperautia; tuatoru ka heke te pirau ka takoto he kiko ora ka toto; tuawha ka pakaru taua wahi. Ko te take tena e pupuhi na te puku o te turoro pangia e te piwa taipo. Ka pangia te whekau e te mate, ka ngoikore, kaore e kaha ki te mahi i tana mahi: ara, ki te pana i te hau kino, i te paru kino ki waho. Ka noho te hau i roto; ka whakapupuhitia te puku. He wa ano, ka kaha te pahore o te "Peyer's patch," ka torohi te turoro. Ko te wera o te kiri, me te anini, me te ngutu-ngutu ahi, i ahu katoa atu i te parekereke o te mate kei roto i te whekau. Koiane te kaupapa o te tiaki a nga takuta i te mate nei i te piwa taipo: he mohiotia kei te whekau taua mate, a, he pahore na kei reira. Ki te kore e waiho ki ata tau ana te whekau mate nei ka pakaru, ka hemo te turoro. Ehara hei takaro ma nga takuta e kore nei e hoatu he kai maro, ara miti, Kumara, parareka, puha, paraoa, ma te turoro. Ehara ranei i te whakaaro kohuru. Tuponu ana te takuta ki te turoro piwa taipo penei ana ona whakaaro: "He pahore kei roto i te whekau. Kaua he kai maro e hoatu. Ki te hoatu he kai maro, ka pakaru te whekau ka hemo."

Kaua e whangaia ki nga rongoa whakatikotiko kaha, kei rurerurea ka pakaru te whekau. Tena matakitaki mai ki te he o ta te Maori e whangai nei i te turoro piwa ki te mutunga mai o te rongoa whakatikotiko kaha: ara ki te wai harakeke. Ko te kaupapa tenei o ta matau nei kore e hoatu Katoroera, tote rongoa, me etahi atu rongoa whakatikotiko. Tena, he aha ra te kaupapa o ta etahi e whangai nei i nga turoro piwa taipo ki te wai harakeke? Nga turoro piwa taipo i pa atu au, i aitua, he mea whangai na nga whanaunga ki te wai-karakeke, ki te kai maro hoki i muri i taku tuara.

Ehara i te mea pahore katoa ai nga whekau; a, mohiotia ai ranei nga mea mo te pahore, nga mea hoki mo te kore e pahore. Engari kei te mohiotia ko te mutunga mai o te kaha o te mate nei ko te pahore, me te pakaru te whekau. No reira ka haere te tiaki i runga i te tupato kei tutuki ki te ahua e wehingia nei. He wa ano kaore e aitua te turoro whangaia ki te kai. Engari anei te whakaaro. Ki te pakaru te whekau i te kai, ka taea tatau e o tatau mahara te whakawa. Ki te pakaru te whekau i te kaha o te mate anake atu, kaore o tatau mahara e whakawa i a tatau. Heoi ano na te kaha o te mate i aitua ai.

(Taria te roanga.)